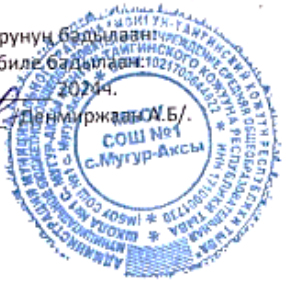

Мугур-Аксы суурнун муниципалдыг бюджеттиг № 1 ортумак ниити билиг школазы

ШМК – ның хуралынга сайгарып
келген протокол № 2
«28» август 2024 чыл.
Чыдым А.Д. /Чыдым А.Д.

Школа директорунун өөредилге
талазы – биле оралакчызы
чөпшээрээн:
«28» 08 2024ч.
Шолбан Ч.Х. /Шолбан Ч.Х./

Школаның директорунун башылаан
№ _____ дужаалы – биле башылаан
« _____ » _____ 2024ч.
Сенмиржан О.Б.
СОШ №1
с.Мугур-Аксы

Тыва дыл эртеминге
ажылчын программа.
9 класстар.

2024 – 2025 өөредилге чылы

Мугур-Аксы, 2024 чыл.

Тайылбыр бижик.

Программаны РФ-тиң Өөредилге болгаш эртем яамызының 2010 чылда үндүргени №1879 “Примерные программы по учебным предметам. Стандарты второго поколения. Русский (родной) язык 5-9 кл.”, “Примерные основные образовательные программы 10-11 кл.” болгаш А.К. Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандининиң 5-9 класстарга тыва дыл болгаш 5-11 класстарга чугаа сайзырадылгазының (2008 ч.) программаларына даянып, ийиги салгалдың ӨФКС негелделеринге дүүштүр негелделерни болгаш эдилгелерни К.Б. Доржу, Ч.А.Сарыглар ажылдап кылганнар. Мугур-Аксы №1 ортумак школазының өөредиглиг программазы Өөредилгениң чаартынган федералдыг күрүне стандартының (31.05.2021, № 287) негелделеринге дүүштүр тургустунган Федералдыг ажылчын программада (2023) өскерилгелерни кииргени-биле 2024-2025 өөредилге чылында календарь-темалыг планнаашкынны 2022, 2023 чылдарда парлаттынган «Тыва дыл» деп шенелде өөредилге номнарына даянып тургускан.

Тыва дыл эртемниң школаның өөредилге планында туружу: тыва дыл кичээлдеринге 9-ку класска неделяда 1 шак бердинген, чыл дургузунда 34 шак.

Амгы үеде тыва дыл Тыва республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннун төрөөн дылы бооп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөредири оларның долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданыышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөредилге программазы болгаш өөредилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедиишкиннери мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның–улустуң аас чогаалының, өске-даа янзыларының, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл улустуң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының бүгү-ле талалрында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредири уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедиишкинниг билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

5-9 класстарга тыва дыл эртемнин утказы

Школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредиринин программазында лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижииринин болгаш бижик демдектерин салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни киирген.

Төрээн дылдың школа курузунда теория-талазы-биле билиглерни ниити дыл эртемнин база амгы үеде тыва дыл эртемнин чедишкиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

Тыва дылды школага өөредиринин кол сорулгалары:

- төрээн дылынга, төрээн черинге, ооң төөгүзүнге хүндүткелдиг хамаарылганы, кижизидери

- дылдың байлаан шингээдип алырынга өөреникчилернин сонуургалын күштелдирер
- хамааты, патриотчу чорукка кижизидери

- ном болгаш билиглернин өске-даа үндезиннери-биле ажылдаарынга уругларны чанчыктырар

- өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика, стилистикадан тодаргай билиглерни бээри

- алган билиглерни практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээри

- шын бижииринин болгаш бижик демдектеринин салырының быжыг чаңчылдарын бээр

- алган билиглеринге даянып, боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел харылзаалыг илередиринин мергежилдери-биле чепсеглээр

- литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер

- өөреникчилернин ниитилел амыдыралынга дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезинин дугайында база тыва

дылдың өске дылдар аразында ээлеп турар туружунундугайында билиглер –биле таныштырар

- уругларны боттары боданып өөрниринге чаңчыктырар

- өөреникчилерни харысалгалыг болурунга, өөредилгениң сагылга –чурумун сагырынга кижизидер.

Программада тыва дылдың бөгүнгү амыдыралда ужур-дузазын көргүскен, «Тыва дыл -төрээн дылым» деп темалыг, тыва дыл- тыва кижинин төрээн дылы дээрзин, ооң тыва

кижиниң чуртталгазынга ужуру улуг дээрзин билиндирер, тыва бижик тывылгандан бээр тыва дылдың хөгжүлдеси кандыг болганыл дээрзин оореникчилерге каксы коргузер кириилде кичээл көрдүнгөн. Ук кичээл төрөөн дылынга өөреникчилернин сонuurгалын, анаа чоргааралын күштелдиреринге уjur-дузалыг.

Программада өөредилге материалын быжыг шингээттирери-биле катаптаашкын шактары өөредилге чылының эгези болгаш сөөлүндө элээн черни ээлеп турар. 9-ку класска 5-9 класстарга лексика, фонетика, грамматика база орфография болгаш пунктуация талазы-биле өөрөнгөн чүүлдерин түңнөй системажыдып, катаптаар. Катаптаашкын соонда «Синтаксис болгаш пунктуация» деп бөлүктүң «Хөй кезектерлиг нарын домактар» деп эгезин эрткеш, «Дыл дугайында ниити билиглер» деп эгени өөренир. Бо эгеге тыва литературлуг дыл болгаш ооң стильдериниң, чугаа жанрларының дугайында билигни, дылдың нормаларының болгаш чугаа культуразының айтырыгларын кириген.

Программада ол ышкаш, уругларның аас чугаазын сайзырадырынга шактар көрдүнгөн. Төрөөн дылын өөренип тургаш, уруглар өөредилге үезинде янзы-бүрү сайгарылгаларны кылырынга, чүүлдерниң иштики, даштыкы шынарларын деңнеп, бөлүктээриниң, түңнел кылырың метапредметтиг арга-мергежилдерин база шингээдип алырлар. Ол ышкаш чугааның сорулгазынга, ажылдың утка, хевиринге дүүштүр немелде материалдар тып, шинчилел ажылдарын кылырынга чаңчыгарлар.

Өөреникчилернин билиинин деннелин хынаарынга ажылчын программада янзы-буру хевирлернин ажылдары киирттинген (домактар-биле ажылдар, словарьлыг ажылдар, сөзүглелдер-биле ажылдар, диктантылар, онаалгалыг диктантылар, тестилер, сайгарылгалыг диктантылар, эдертиг д.о.ө).

Программаны тургузуп тургаш, өөреникчилернин аас чугаазы эвилен, кижилерге хүндүткелдиг, хумагалыг чорукка кижизидеринче угланган хевирнин ажылдары алдынган.

9-ку классты доозуп тура өөреникчилер эртем талазы-биле дараазында мергежилдерни болгаш чаңчылдарны чедип алыр:

- хөй кезектерлиг нарын домактарны сайгарар. Хөй кезектерлиг нарын домактарның аразында харылзаазын көргүзер схема-шыйыглар кылыр.
- янзы-бүрү хевирлиг нарын домактарны тургузар.
- сөзүглелдиң стилин болгаш жанрын тодарадыр
- литературлуг дылдың нормаларын сагыыр
- хөй кезектерлиг нарын домактарга бижик демдектерин шын салып, бадыткаар.

Тургускан:
Ч.А. Сарыглар, Кызылдың 9 дугаар
гимназиязының дээди категорияның
тыва дыл болгаш чогаал башкызы,
Е.М. Куулар, ф.э.к.

өөредилге чылында өөөредилге организацияларынга чижек темалыг планнаашкын

Өөөредилгениң чаарттыг федералдыг күрүне стандартының (31.05.2021, № 287) негелделеринге дүүштүр тургустунган Федералдыг ажилчын программада (2023) өскерилгелерни кииргени-биле 2024-2025 өөөредилге чылында календарь-темалыг планнаашкынны 2022, 2023 чылдарда парлаттыг «Тыва дыл» деп шенелде өөөредилге номнарынгадаянып тургускан.

9 класс – 68 ш.

Катаптаашкын – 6 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлыг диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 10 шак.

Теория болгаш практика – 52 шак.

Ажыглаар өөредилге номнары:

Ажыглаар өөредилге ному: Тыва дыл. 9 класс. Авторлары: Е.М. Куулар, Л.Х. Ооржак, Т.Б. Оюн, Ч.А. Сарыглар. – Красноярск: ООО Издательство «Офсет», 2022.

Дылдың адырлары	Программа аайы-биле темалар	Шактар саны	Өөреникчилерниң кылыр ажыл-чорудулгазының кол хевирлеринин чижек тайылбыры
	8 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын	1	8 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаар.
Дыл, дыл дугайында ниити билиглер	Тыва дылдың тыва чоннуң культура болгаш төөгүзү-биле холбаалыы. Тыва дылдың ниитилел амыдыралында ужур-утказы болгаш хүлээлгелери. Бижиктиң баштайгы хевирлери. Петроглифтер, иероглифтер дугайында. Түрктөрнүң орхон-енисей бижиктеринин дугайында. Төвүт болгаш эрги моол бижиктер, оларның тыва дыл-биле холбаалыы. Тыва дылдың баштайгы шинчилекчилери. Тыва дылдың шинчилекчилери. Амгы тыва дылдың хевирлери. Литературлуг дыл (ном, нейтралдыг, чугаа) Литературлуг эвес дыл (девискээр аайы-биле диалектилер, кара чугаа болгаш ооң аяны,	10	Өөредилге номунда материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергежилгелерниң онаалгаларын күүседир. Коллективтиг чугаага киржир: «Тыва дылдың чоннуң культура болгаш төөгүзү-биле холбаалыы» деп темага чугаага киржир. Карта болгаш көргүзүг материалдарын ажыглап тургаш, «Түрк чоннарның бижиктери» деп темага дыңнадыгны белеткээр. Петроглифтер болгаш иероглифтерниң чижектери-биле таныжар. Тываның хаяларында бижиктер дугайында эртем-шинчилелдиг ажылдарны сонуургаар. Барыын-Хемчиктиң Бижиктиг-Хаяда болгаш Улуг-Хем девискээринде хаяларда чуруктар дугайында презентацияларны кылыр. Түрктөрнүң орхон-енисей бижиктеринин дугайында чугаага киржир. Оларның чуруктары-биле таныжар. «Тыва дылдың шинчилекчилери» деп темага презентацияны кылыр, көргүзүг материалдарын белеткээр, демнежип азы бөлүккө ооң сайгарылгазын кылыр. Тыва литературлуг дылдың тургустунганының, ооң ужур-дузазының дугайында чугааны чорудар. Бөлүктеп ажылдаар: «Тыва бижиктиң төөгүзү» деп темага көргүзүг материалдарын тывар, таблица азы схеманы ону тайылбырлаарынга канчаар ажыглап болурун боданыр.

	жаргоннар). Чүглө тыва дылда ажыглаттынып турар сөстөр. (Этнокультурлуг сөс курлавыры) Тыва дыл – социал четкилерде.		«Амгы тыва дылдың ажыглалы» деп темага төгөрик столдун ажылын чорудар. «Мээң төрөөн тыва дылым» деп темага төлөвилел тургузар. Тест айтырыгларга харыылаар. Тыва улустун культуразын, төөгүзүн онзалап көргүзүп турар тыва сөстөрни сөзүглелдерден тывар. Тыва культура дугайында сөзүглелдерни номчуур, сонуургаар. Тыва чоннун амыдыралын, үндезин культуразын, төөгүзүн, чаңчылдарын илереткен сөстөрни сактып бижиир, словарьлардан тывар.
	Хыналда чогаадыг	1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар дугайында. Дорт чугаа болгаш авторнун сөстери. Дорт чугаалыг домактарга бижик демдектери. Доора чугаа. Доора чугаалыг домактарга бижик демдектери. Цитата. Цитата ажыглаанда, бижик демдектери. Дорт чугаалыг домактарның болгаш цитаталарның сөзүглел тургузарынга ужур-дузазы.	4	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргаларның дугайында чугаага киржир. Бот хуузунда ажылдаар: дорт болгаш доора чугааны база домакта авторнун сөстери ылгаар, бижик демдектерин сагыыр. Эжеш ажылдаар: мергежилгелерни күүседир. Дорт чугааны авторнун сөстөринден аялга дузазы-биле ылгалдыр чугаалаар. Дорт чугаалыг домактарның схемазын тургузар база схема ёзугаар чогаадыр. Өске кижиниң чугаазын дорт чугаа-биле, доора чугаа-биле дамчыдар. Дорт чугааны дораа чугаа кылдыр өскерттир. Эжеш ажылдаар: кайы-бир темага цитаталарны ажыглаары-биле тывар, бижик демдектерин сагыыр. Дорт чугаалыг домактарның болгаш цитаталарның сөзүглел тургузарынга ужур-дузазын тайылбырлаар.
	Катаптаашкын	1	Алган билиглерин быжыглап катаптаар.
	Хыналда ажыл	1	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргаларга билиин хынаар, түңнелдерни үндүрер.
Синтаксис болгаш пунктуация	Нарын домак дугайында билиг. Нарын домактың бөдүүн домактан ылгалы. Нарын домактарның бөлүктери: чагырышпаан, чагырышкан.	2	Грамматиканың бир адыры синтаксис дугайында чугаага киржир. Өөредилге номунда материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергежилгелерниң онаалгаларын күүседир.

	Нарын домактың кезектериниң аразында холбажыр аргалары: Эвилелдер чок болгаш эвилелдерлиг нарын домактар. Нарын домактың кезектериниң үн аяны-биле каттыжары. Нарын домактың кезектериниң эвилелдер азы эвилелзиг сөстөр дузазы-биле каттыжары.		Сөс каттыжыышкыннарында болгаш домактарда синтаксистиг харылзааларны (деңежилге, чагыржылга) тодарадыр. Нарын домак иштинде бөдүүн домактарның аразында синтаксистиг харылзааларны илередир аргалар-биле таныжар: кожумактар, эвилелдер, эвилел (зиг) сөстөр, эдеринчилер, артынчылар, дузалал аттар, үн аяны. Эжеш ажылдаар: нарын домактарны бөлүктээр, чечен чогаал сөзүглелинден тывар. Аас чугаа культуразын хевирлээринге синтаксистиг ужур-дузазын тодарадып тайылбырлаар. Сөс каттыжыышкыннарында болгаш домактарда синтаксистиг харылзааларны тайылбырлаар. Сөзүглелде нарын домактарны тывар. Нарын домактың иштинде бөдүүн домактарның утка аайы-биле харылзаалыгын тайылбырлаар. Нарын домактарны дыңнап бижиир, оларның каттыжар аргаларын тодарадыр. Төлевилел тургузар: Тываның төөгүлүг тураскаалдарының дугайында медээлерни бижимел барымдаалардан тывар.
	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг. Чагырышпаан нарын домактың кезектериниң каттыжар аргалары. Үн аяны болгаш каттыштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар. Удурланыштырар эвилелдер-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар. Аңгылаштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар. Чагырышпаан нарын домакка бижик демдектери. Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы.	5	Өөредилге номунда материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергежилгелерниң онаалгаларын күүседир. Эжеш ажылдаар: чагырышпаан нарын домактың каттыжар аргаларын тодарадыр: эвилелдер дузазы-биле (каттыштырар, удурланыштырар, аңгылаштырар); үн аяны; нарын домактың кезектериниң уткалыг харылзааларын тайылбырлаар. Бот хуузунда ажылдаар: чагырышпаан нарын домактарны чугаага ажыглаар, үн аянын сагыыр. Бөдүүн домактардан чагырышпаан нарын домакты тургузар, бижик демдектерин сагыыр. Бөлүктеп ажылдаар: чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр. Мергежилгелер онаалгаларын чогаадып тургузар. Чагырышпаан нарын домактарны ажыглап чогаадыгны бижиир.

			«Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар» деп дыңнадыгны белеткээр. Нарын домактар кирген диктантыны бижиир. «Төөгү болгаш культураның тураскаалдары-биле таныжылга» деп төлевилел тургузар. Делгеренгей планны тургузар.
	Хыналда ажыл	1	Чагырышпаан нарын домакка алган билиглерин хынаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
	Чогаадыг	1	«Тураскаалдар чүнү чугаалап турарыл?» деп темага угаап боданыышкын хевиринге чогаадыг бижиир.
	Чагырышкан нарын домак дугайында билиг. Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактың туружу. Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домак, оларның холбажыр аргалары. Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзылары, оларга бижик демдектери: Немелдениң тайылбыр домаа. Немелдениң тайылбыр домаанга бижик демдектери. Тодарадылганың тайылбыр домаа. Даар байдалдың тайылбыр домаа. Чөрүлдээниң тайылбыр домаа. Сорулганың тайылбыр домаа. Чылдагаанның тайылбыр домаа. Деңнелгениң тайылбыр домаа. Туруштуң тайылбыр домаа. Кылдыныг аргазының тайылбыр домаа. Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы.	12	Чагырышкан нарын домак дугайында чугаага киржир. Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домакты ылгаар онаалгаларлыг мергежилгелерни күүседир. Өөредилге ному-биле ажылдаар. Эжеш ажылдаар: бердинген схема ёзугаар домактарны сайгарар. Чагырышкан нарын домактың кол болгаш тайылбыр домактарының аразында уткалыг харылзаазын тодарадыр. Кол болгаш тайылбыр домактарының кызыгаарын айтыр, кол домактан айтырыгны шын салыр. Бот хуузунда ажылдаар: тайылбыр болгаш кол домактың аразында холбажыр аргаларын айтыр: кожумактар, эвилелдер болгаш эвилелзиг сөстер, эдеринчилер болгаш дузалал аттар, артынчылар, үн аяны. Эжеш ажылдаар: чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактарның янзыларын аңгылаар: үениң, тодарадылганың, немелдениң, даар байдалдың, чөрүлдээниң, сорулганың, чылдагаанның, деңнелгениң, туруштуң, кылдыныг аргазының тайылбыр домактары, оларга бижик демдектерин сагыыр. Бот хуузунда ажылдаар: чагырышкан нарын домакты аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар. Сөзүглелди тыва литературлуг дылдың пунктуастыг, грамматиктиг нормаларын сайгарары-биле номчуур болгаш сайгарар. Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр.

			Чогаадыкчы ажылды күүседир: Надя Рушеваның дугайында авазының чугаазындан үзүндүнү сактып чугаалаар. Ук сөзүглелди нарын болгаш нарынчыттыңан домактар-биле делгемчидер.
	Хыналда ажыл	1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
	Хөй кезектерлиг чагырышпаан болгаш чагырышкан нарын домактар. Нарын синтаксистиг конструкциялар. Оларның кезектериниң аразында харылзаалар болгаш бижик демдектери. Нарын синтаксистиг конструкцияларның синтаксистиг сайгарылгазы.	2	Коллективтиг ажылдаар: нарын синтаксистиг конструкцияларны тывар, оларның кезектериниң аразында харылзааларны (дес-дараалашкак, чаңгыс аймак эвес, чаңгыс аймак болгаш холушкак) ылгаар. Нарын синтаксистиг конструкцияларга бижик демдектерин салганын тайылбырлаар. Нарын синтаксистиг конструкцияларның сайгарылгазын кылыр. Бот хуузунда ажылдаар: нарын синтаксистиг конструкцияларны угаап боданыышкынга (монологка) ажыглаар.
	Хыналда ажыл	1	Чагырышкан нарын домакка, нарын синтаксистиг конструкцияларга билиглерин хынаар.
	Чогаадыг	1	Сөс курлавырын байыдар. Чугаазын сайзырадыр.
Сөзүглел	Сөзүглел дугайында билиг, ооң кол демдектери. Сөзүглелдин темазы, кол бодалы. Сөзүглелдин уткалыг кезектери (микротема). Абзац дугайында билиг. Домактарның (лексиктиг, морфологтуг, синтаксистиг) болгаш сөзүглелдин (микротемалар) кезектериниң аразында каттыжар аргалары.	5	Сөзүглел дугайында билиин ханыладыр. Эжеш ажылдаар: сөзүглелдин кол демдектерин (уткалыг кезектерге чарлырын, утка талазы-биле чаңгыс аай болурун, кезектериниң аразында харылзаалыын) тодарадыр. Бот хуузунда ажылдаар: Сөзүглелде чугула (дүлгүүр) сөстөрни тывар, сөзүглелдин кол бодалын болгаш темазын тодарадыр. Сөзүглелдин уткалыг кезектерин ылгаар. Бөлүктеп ажылдаар: домактарның болгаш сөзүглелдин кезектерин харылзаштырып турар аргаларны тывар. Абзацты чугааның стиль-композициялыг үзүндүзү болур деп билип алыр. Сөзүглелдин тургузуун тодарадыр. Коллективтиг ажылдаар: сөзүглелди тургузар база ону эде тургузарының кол хевирлерин (план, тезис, конспект (допчулай бижиир), аннотацияны) ажыглаар. Сөзүглел тургузарының негелделерин сагып, аңгы-аңгы

	Сөзүглелдин планы. Тезис. Аннотация. Сөзүглелди допчулай бижири (конспект). Чогаадыг. Тест		хевирлерниң сөзүглелдерин тургузар. Сөзүглелди кандыг сорулга-биле, кымга хамаарыштыр бижээниниң болгаш ооң темазының, кол бодагының аайы-биле дылдың аргаларын шилип ажыглаар. Сөзүглелдин дылының онзагайын сайгарар.
Стилистика	Стилистика дугайында билиг. Дылдың ажыглалының аайы-биле хевирлери: ном болгаш чугаа стили. Стил талазы-биле нейтралдыг сөстөр, хевирлер, домактар. Ном стили, ооң янзылары: эртем, публицистика, албан-херек стильдери. Эртем стилиниң жанрлары (үненел, аннотация, илеткел, статья, рецензия). Албан-херек стилиниң жанрлары (хол үжүү, шынзылга, билдириишкин, резюме...). Публицистика стилиниң жанрлары (солунга статья, интервью, орук демдеглелдери, репортаж...). Аас чугааның кол жанрлары: кандыг-бир чүве дугайында чугаалаары, чугаалажыры, маргыжары.	8	Бот хуузунда ажылдаар: сөзүглелди темазын, кол бодагын, кайы стильге хамааржырын сайгарар. Коллективтиг ажылдаар: сөзүглелдин дылын фонетиктиг, лексиктиг, морфологтуг, синтаксистиг курлавырының аайы-биле сайгарар. Сөзүглелге сөстү доора болгаш көжүргөн уткаларында кылдыр база контекстиг синонимнерни, антонимнерни, окказионализмнерни (авторнуң бодунуң чогааткан сөстөрүн) ажыглаар. Коллективтиг ажылдаар: сөзүглелдин кайы стильге хамааржырын тодарадыр. Чугааның аңгы-аңгы стильдер, жанрлар, хевирлеринге сөзүглелдерни тургузар: тезис, үненел, илеткел, чагаа, хол үжүү, шынзылга, билдириишкин, резюме; солунга статья, интервью, орук демдеглелдери. Функционалдыг стильдерни азы дылдың хүлээлгелериниң хевирлерин аңгылаар: ном болгаш чугаа стили. Стил талазы-биле нейтралдыг сөстөр, хевирлер, домактарны тодарадыр. Бөлүктеп ажылдаар: ном стилиниң янзыларын аңгылаар (эртем, публицистика, албан-херек) ылгаар. Коллективтиг ажылдаар: ном стилиниң кол жанрларын ылгаар: эртем (үненел, аннотация, илеткел, эртем статьязы, рецензия), публицистика (солунга статья, интервью, орук демдеглелдери, репортаж...), албан-херек (хол үжүү, шынзылга, билдириишкин, резюме...). Чугаа стилин тодарадыр, ооң-биле холбашкан чугаа культуразын сагыыр. Чугаа стилиниң хевирлерин (кандыг-бир чүве

	Чечен чогаал стили, ооң жанрларының дыл талазы-биле онзагайлары. Синонимика – стилистиканың кол өзээ. Лексиканың стиль синонимнери. Грамматиканың стиль синонимнери. Словарьлыг диктант		чугаалажыры, кандыг-бир айтырыгга хамаарыштыр маргыжары, чугаалаары, кижилерниң амы-хууда чагаалары) ылгаар болгаш оларның онзагайларын тодарадыр. Чечен чогаал дылының онзагайларын тодарадып тайылбырлаар. Тыва литературлуг дылдың ажыглалының аайы-биле кол стильдерин (ном стили, чугаа стили) шингээдир. Тыва дылдың словарьларын тыва литературлуг дылдың нормаларын шингээдири болгаш сөс курлавырын байыдары-биле ажыглаар. Бодунуң шын эвес чугаалаан чүвезин эде тургузар.
	Практиктиг ажыл	1	Алган билиглерин бадыткаар, онаалгаларны күүседир.
Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы	Аас болгаш бижимел чугаа, монолог, диалог, полилог (катаптаашкын). Литературлуг дылдың нормалары. Фонетика болгаш орфоэпия талазы-биле нормалар. Лексика талазы-биле нормалар. Грамматиктиг нормалар. Орфография болгаш пунктуация талазы-биле нормалар. Сөзүглел-биле ажылдың хевирлери. Өөредилге ному, дыл словарьлары, немелде литература-биле ажылдаар аргалар.	4	Чугааның аңгы-аңгы стильдер, жанрлар, хевирлеринге сөзүглелдерини тургузар. Эш-өөрүнүң мурнунга улуг эвес дыңнадыг, илеткел, реферат-биле чүве чугаалаар; кандыг-бир маргылдаалыг айтырыгны шиитпирлээринге киржир. Бодалдарын, сагыш-сеткилин илередиринде, сөс курлавырын чөптүг ажыглаар. Кандыг-бир айтырыгга хамаарышкан дискуссияга киржир. Дискуссия үезинде бодалдарын хостуг, шын илередир. Факт-барымдааларны сайгарар, бодалын бадыткаар. Чугаа культуразын сагыыр. Бодунуң кижилер-биле харылзажып билириниң деңгээлин сайгарар. Өөредилге номунда материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергежилгелерни күүседир. Сүмелээни тема ёзугуаар монолог, диалогтарны тургузар. Номчаан азы дыңнаан сөзүглелин долузу-биле, кызыра азы херек кезектерин чугаалап дамчыдар. Бөлүктеп ажылдаар: тыва дылдың кол-кол нормаларының даңзызын таблицага көргүзөр. Эжеш ажылдаар: дыл словарьлары болгаш немелде литератураны канчаар ажыглаарын өөренип көөр.

			Коллективтиг ажилдаар: тыва литературлуг дылдың нормаларын шингээдир болгаш сөс курлавырын байыдары-биле тыва дылдың словарьларын ажыглаар. Бот хуузунда ажилдаар: бодунуң чугаазын экижидер, эдер.
	Хыналда ажил	1	Алган билиглериң бадыткаар, хынаар.
	5-9 класстарга өөрөнгөн чүүлдеринге түңнел катаптаашкын. Фонетика. Орфоэпия. Орфография. Лексика. Морфология. Синтаксис болгаш пунктуация. Стилистика.	4	Тус-тузунда тема аайы-биле бот хуузунда, эжеш, бөлүктөп, коллективтиг ажилдаар.
	Хыналда ажил	1	Алган билиглериң бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
		68 шак	